

ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ КОНФУЦІАНСТВА В ЗАХІДНІЙ ТА СХІДНІЙ КУЛЬТУРІ

Кащенко Н. В.

аспірантка кафедри управління та адміністрування

КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»

м. Вінниця, Україна

Email: ninelvolodumirivna@gmail.com

При написанні доповіді стали особливо важливими кілька проблем: ознайомлення з основними ідеями філософії Стародавньої Індії та Стародавнього Китаю; дослідження відмінностей між нашим світосприйняттям та уявленнями про світ індіанців та китайців. Також висвітлено зв'язок сучасної суспільно-культурної політики Китаю з педагогічними ідеями Конфуція щодо виховання гідних громадян. Розкрито погляди видатного мислителя на формування особистості людини, її стосунків з довкіллям і державою.

Ключові слова: Конфуцій; конфуціанство; політика; релігія; правитель; культура.

Kashchenko N. V. Political philosophy of Confucianism in Western and Eastern culture

Several problems became especially important when writing the report: acquaintance with the basic ideas of philosophy of Ancient India and Ancient China; exploring the differences between our worldview and perceptions of the world of Indians and Chinese. The connection of China's modern socio-cultural policy with Confucius' pedagogical ideas on educating worthy citizens is also highlighted. The views of an outstanding thinker on the formation of human personality, its relations with the environment and the state are revealed.

Ключові слова: Confucius; Confucianism; policy; religion; ruler; culture.

Кащенко Н. В. Политическая философия конфуцианства в западной и восточной культуре

При написании доклада стали особенно важными несколько проблем: ознакомление с основными идеями философии Древней Индии и Древнего Китая; исследование различия между нашим мировосприятием и представлениями о мире индейцев и китайцев. А также освещена связь современной общественно-культурной политики Китая с педагогическими идеями Конфуция по воспитанию достойных граждан. Раскрыты взгляды выдающегося мыслителя на формирование личности человека, его отношений с окружающей средой и государством.

Ключові слова: Конфуцій; конфуціанство; політика; релігія; правитель; культура.

До розуму ведуть три шляхи: шлях роздумів – найблагородніший, шлях наслідування – найлегший, шлях особистого досвіду – найважчий.

Конфуцій

Стародавня індійська філософія як одна з оригінальних явищ культури

Філософія, зародившись у надрах цивілізації Стародавньої Індії, ввібрала в себе характерні риси цивілізації та зробила колосальний вплив на її подальший духовний і культурний розвиток.

За межами впливу індійської філософії неможливо зрозуміти багато явищ європейської й американської культури XIX століття. Багато з цих ідей проникнули в повсякденну свідомість людей та складають частину сучасної масової культури [7].

Роздум про карму, одне з найважливіших категорій індійського світогляду всіх сучасних проповідників нового вчення. Питання реінкарнації – скільки життів ми прожили, ким були в минулому – породжують безліч здобутків масової культури, обговорюють і викликають неприйняття в представників традиційного християнства. Значення індійської думки безсумнівно заповнює духовний вакуум та викликає знецінення традицій європейської культури.

Культура Індії породжує в європейців десятки запитань: чому індуси покійних спалюють, а не ховають; чому при катастрофічному перенаселенні країни індійські родини опираються регулюванню народжуваності; чому мавп доглядають в спеціальних храмових садах і парках, тоді як десь поруч у бруді злиденні люди умирають від голоду; чому до наших днів збереглася кастова сегрегація; чому індуси не страшаться смерті. Відповіді на ці та багато інших питань кореняться в розумінні принципів індійської культурної традиції. Зрозуміти характерні індійські сцени та ситуації можна, лише зрозумівши суть світогляду індійців. Уявіть собі типову індійську родину з нижчих каст: виснажений чоловік, одягнений лише в пов'язку на стегнах, худорлява дружина, в якій важко впізнати жінку, поруч – житло з дощочок, всюди сморід і нечистоти та безліч дітей – при цьому усі посміхаються. Важко зрозуміти, як можна бути щасливим у такій ситуації, але для індуса хвороби, убогість та інші лиха – це лише кармічні наслідки «минулого життя», які треба прийняти безумовно. Для індуса смерть – це лише перехід в інше життя, що, може, буде кращим нинішнього.

Однак професійне обговорення індійської філософії зіштовхується з однією дуже серйозною проблемою невивченості та несхожості на філософію європейського зразка. Упанішади – це значний здобуток індійської філософської літератури, в якій не має раціонального, логічно послідовного і доказового викладу. У них ви, немов пливете по безкрайньому морю алегорій, несподіваних образів і оборотів думки. Аргументи та докази змінюються притчами та порівняннями. Стародавній індійський філософський текст робить враження поезії, міфу, таємного одкровення, і в цьому його привабливість, сила і своєрідність, яку можна зрозуміти лише в контексті культури Сходу.

Безсумнівна велич індійської інтелектуальної традиції в її нетотожності та неоднозначному до неї відношенні. Разом з тим існує протилежний погляд на розглянуту проблему, а саме: область того, що іменується індійською філософією, так велика й оригінальна, а число джерел, по яких можна її досліджувати, настільки неозоро, що час її дослідження ще не прийшов.

Складність полягає ще й у тім, що сама індійська філософська література буває дуже великим числом термінів і понять, що неперекладні на європейські мови. Тому при її викладі прийнято в ролі терміна використовувати відповідне індійське слово в його європейській мовній транскрипції.

Філософія будь-якої чи країни народу являє собою частину культури. Тому її вивчення і збагнення повинне здійснюватися з обліком її цивілізаційного розвитку. Безперечно, індійська цивілізація є однією з найбільш древніх цивілізацій світу, що датуються III тисячоріччям до н.е., коли виникла індійська культура. Згодом приходить індоарійська цивілізація, яка пов'язана з міграцією в межиріччі Інду і Гангу племен, що називали себе аріями, тобто «шляхетними». Арії частково змішалися з місцевим населенням, частково повернули його в рабство та поступово створили культуру з дуже своєрідним духовним компонентом. Важливими імпульсами її розвитку стали виникнення на території Індії держав і встановлення кастового ладу. Згодом духовна культура

древніх індійців придбала стійкість, яка містила в собі міфологічні системи, релігійні традиції та філософські концепції. Усі вони стали базою духовного життя десятків поколінь людей на Сході.

Конфуціанство як принцип організації суспільства

Навряд чи знайдеться людина, що не чула про конфуціанство і його знаменитого засновника Мудреця Кун – Конфуція (551-479 р. до нашої ери) [1].

Конфуціанство – китайська етично-філософська школа, основа китайського способу життя [5]. Спираючись на давні традиції, Конфуцій розробив концепцію ідеальної людини, якій притаманні гуманність, почуття обов'язку, повага до старших, любов до людей, скромність, справедливність, стриманість. Проповідуючи ідеальні стосунки між людьми, в сім'ї та в державі, Конфуцій виступав за чіткий ієрархічний розподіл обов'язків між членами суспільства. Конфуціанство вважало основою соціального устрою моральне самовдосконалення індивіда й дотримання норм етикету, проголошувало владу правителя священною, а метою державного управління – інтереси народу.

Із стародавніх часів Індія привертала до себе увагу народів. У їхній уяві ця країна з її розкішною рослинністю і ґрунтом здавалася земним раєм, повним таємничих чудес. Китайська народність – найстарша, одна із розвинених і культурних народів. Конфуцій народився та велику частину життя прожив у царстві Лу. Внутрішньополітична ситуація в ньому була складною. Правитель царства був номінальною фігурою, реальна влада знаходилася в руках одного впливового клану. Єдиної країни не було. Правитель Ван, що вважався сином неба, формально мав мандат на вищу владу в Китаї, але фактично остання не поширювалася за межі його домену. Постійні війни між царствами та князівствами, інтриги в боротьбі за владу, важке життя простих людей – істотно підірвали цивілізованість, культуру, що була створена китайцями протягом багатьох століть і відрізняла їх від варварів [8]. Тому все навчання Конфуція пронизано спогадами про золоті древні часи, коли государ-правитель, який визнавався народом як найбільш добродісна і мудра людина, мав звичай обирати собі в спадкоємці самого добродісного і мудрого зі своїх підлеглих. Все, чому учив Конфуцій, спиралося на мудрість древніх китайських звичаїв. «Передаю, а не створюю, вірю в стародавність і люблю се» [3].

Саме тому, ми можемо говорити, що вчення Конфуція було консервативним, бо воно спиралося на минуле та не несло змін. Конфуцій сам про себе говорив: «Викладаю старе і не створюю нового» [3]. Він зібрав, прокоментував і переказав п'ять класичних здобутків Древнього Китаю: Мудрість; Гуманність; Вірність; Шанування старших; Мужність. Конфуція по праву можна назвати співаком стародавності, але він орієнтував свою модель держави як би в минуле. Ідеальне минуле повинне було, по задумах Конфуція, відігравати роль ідеального майбутнього.

Стабільність держави за Конфуцієм, відповідно до розробленої Конфуцієм схеми, повинне базуватися на правилах Лі – це норми поведінки людей в ієрархічній системі керування, що дозволяють кожному зберегти свою честь та гідність.

Норми Сяо регулювали всю сукупність відносин у родині й у клані, між родичами всіх ступенів. Правильно налагоджені відносини в родині між родичами є запорукою встановлення правильних відносин у суспільстві та державі.

У Конфуція є ще одна важлива норма Жень, що має таку суть: «Якщо ви чемні, до вас не будуть звертатися нешанобливо, якщо ви чесні, вам будуть вірити; якщо серйозні – будете процвітати; якщо добрі – зможете використовувати послуги інших». Учитель Кун свій головний інтерес бачив у тому, як облаштувати життя людей: «Панувати необхідно справедливо і з благоволінням, підкорятися ж правдиво і щиро». Коли Конфуція запитували, у чому полягає керування державою, він відповідав: «Так буде государем государ, слуга – слугою, батьком – батько, і сином –

син. Коли керуєш, забудь про відпочинок. Виконуючи доручення, будь чесний. Правлінням є виправлення. Хто ж посміє не виправитися, коли виправитесь ви самі» [2].

Один раз його запитали, чи не було б корисно умертвити всіх дурних людей на користь добропорядних, мудрець відповів: «До чого взагалі застосовувати страту? Якщо правитель має благі наміри, то в нього будуть тільки гарні піддані». Він учив: «Соромся бути бідним і убогим, коли в країні є шлях. Соромся бути знатним і багатим, коли у неї немає шляху» [4]. Даючи різні відповіді на те саме питання, «Мудрець Кун» хотів показати складність керування державою і велику відповідальність того, хто нею керує.

В основі політичного навчання Конфуція лежить принцип чесноти, людяності: шаноблива поведінка вдома, гідне відношення до справи та справедливе ставлення до інших. Вищою метою його етичного кодексу було встановлення справедливої соціально-політичної структури в суспільстві. Держава в Конфуція виступає як одна велика родина, де влада імператора уподібнюється влади батька, а відносини керуючих та підданих – сімейним відносинам, де старші зобов'язані опікати молодших членів державної «великої родини».

Співвідношення між правителем і народом по Конфуцію таке: імператор – вершник, чиновник та закони – «вужда» і «віжки», народ – кінь. Щоб добре керувати кінями, потрібно правильно їх запрягти, тримати віжки, розрахувати сили коней, спостерігати за бігом; за цих умов управителю можна не видавати жодного звуку, зовсім не ляскати віжками – коні самі собою побіжать [2].

Конфуцій радить будувати відносини всередині держави на основі ненасильницьких принципів чесноти, людинолюбства, які реалізуються через систему правил поведінки – норм і ритуалів лі. Пошана старшого покоління, що існувала в громадах, була винесена Конфуцієм за рамки дрібних соціальних осередків та у структуру державної моделі. Відповідно до схеми Конфуція, правитель піднімався лише на кілька сходинок над главою родини, підкреслюючи, що держава – та ж родина, тільки велика.

У своїх судженнях про державу Конфуцій виділяє два типи людей: керівників і підлеглих. У судженнях про керуючих він вводить модель ідеальної людини – шляхетний чиновник – «цзюнь цзи» – вищий керівник, який має чотири прояви Дао: виявлення почуття самоповаги та справедливості, поведження, службової діяльності, виховання народу методами керування. Одним з «п'яти прекрасних якостей», необхідних «цзюнь цзи» для ефективного керування державою, називає вміння правильно використовувати людські ресурси.

Філософські традиції як ефективний фактор розвитку Китаю

Філософський розвиток Китаю унікальний, як унікальна сама китайська цивілізація, що перебувала в стані самоізоляції протягом тисячоріч. В основі філософської традиції Китаю лежать численні трактати, саме вивчення і коментування яких стало професійним заняттям багатьох поколінь. Єдине вчення, що прийшло й асимільовано китайською культурою – буддизм.

Подібно Індії, Китай привертав увагу європейців. Знаменитий мандрівник Марко Поло склав її перший опис. Китайська «мудрість» і заснована на ній практика здобувають популярність у Європі й Америці в другій половині ХХ століття. Теми, пов'язані з китайськими монастирями стали надбанням масової культури та придбали величезну популярність, якій сприяв американський кінематограф – численні фільми за участю Брюса Лі.

Порівняння індійського і китайського філософського розвитку виявляє багато загальних рис. В обох випадках цей розвиток відрізнявся безперервністю і традиційністю. У Китаї та в Індії філософствування було професійним заняттям. В обох країнах були створені найдавніші пам'ятки культури та численні літературно-філософські школи. Разом з тим дослідники відзначають специфіку китайської філософії, як всього образу думки цього народу. На противагу цим цінностям Китаєць найбільше цінував саме земне життя, її матеріальну сторону. Дійсними вчителями завжди

вважалися ті, хто учив не йти від життя, але жити заради самого життя гідно, шляхетно, згідно громадським цінностям.

Істотно, що китайська філософія, на відміну від індійської носить накопичувальний, особистісний та авторський характер. Однак життя і вчення китайських філософів відомі набагато повніше та позбавлені того міфологічного сяйва, що нерідко витає над їхніми індійськими сучасниками.

Китайська філософія являла собою інтелектуальний зліпок китайської цивілізації, виражала її дух, цінності, найважливіші принципи та стала ключем до розуміння природи китайської культури, її особливостей, досягнень та протиріччя.

Віддаючи належне стародавності та безперечній оригінальності китайської культури, особливо її архітектурі, літературі, мистецтву каліграфії, організованості, працездатності та професіоналізму китайців, не можна закривати очі на такі сторони культури суспільства, як східний деспотизм і придушення індивідуальності.

Філософська думка Китаю належить до міфологічного періоду, протягом якого закладалися найважливіші риси й особливості китайського світосприймання. Без їхнього пояснення навряд чи можливо зрозуміти шляхи та принципи подальшого розвитку власне філософії. Серед таких важливих рис відзначимо: культ Неба, традиціоналізм, дуалізм світосприймання, патерналізм – культ батьківства, в основі якого лежало шанування міфічного прабадька Шаньді [7]. Ці риси виявляються органічно злитими та взаємно обумовленими, при чому початком виявляється традиціоналізм буття та мислення китайців. Людина може не знати всіх нюансів теорії, але може займатися дихальною гімнастикою йога з фізіологічною метою.

Неймовірні успіхи китайської економіки, які п'ятдесят років тому ніхто не зміг передбачити, є результатом не стільки впровадження економічних концепцій, скільки результатом впливу розумної й збалансованої суспільно-економічної ідеології. У цьому сенсі Китай зміг уникнути характерного для західної культури ігнорування давніх духовних цінностей та традицій в житті суспільства у сфері матеріального виробництва.

Основні відмінності між Китаєм і Західним світом

Філософські системи Сходу і Заходу мають багато спільного та відмінного. Мудрість Сходу органічно накопичувала філософію і психологію, соціологію і релігію. Східне розуміння філософії як такої містить у собі усвідомлення глибини світобудови людського «Я», що, у свою чергу, має на увазі дослідження таких аспектів буття, як сексуальність, споглядання, церемоніал і правильне поведіння.

Якщо вже говорити про принципову відмінність двох шкіл філософської думки, то східна відрізняється більшою універсальністю, накопичуванням та органічним сполученням релігійних, філософських і містичних традицій. Європа завжди сприймала Схід та його духовну культуру як щось таємниче, прагнула зрозуміти його та зупинитися перед його незбагненністю. Схід трактували як протилежність європейській культурі, а містика Сходу протиставлялася європейському раціоналізму, рабство – волі, споглядальність – творчій дії.

Головна цінність стародавньої індійської та стародавньої китайської філософії складається в її звертанні до внутрішнього світу людини, вона відкриває світ можливостей моральної особистості, у цьому і криється таємниця її привабливості. У кожному китайцеві дуже глибоко вкоріненні духовні цінності, виховані конфуціанством. До того ж Конфуцій намагався зберегти єдність усього суспільства в усіх сферах життя. В цьому, напевно, і полягає одна з основних відмінностей між Китаєм і Західним світом, а також специфіка можливості такого стрімкого розвитку Китаю. Потужний розвиток китайської економіки був би неможливим без особливої колективно державної ідеології, яку проповідував Конфуцій. Вона вчить, що першорядними для будь-

якої людини повинні бути інтереси народу і держави в цілому, досягнення загального блага, а не особисті егоїстичні інтереси. Особисті інтереси мають бути в гармонії з громадськими, тобто стримувати себе та виступати як засіб життєдіяльності, а «відповідність вимогам ритуалу» – як її мета [6].

Слід підкреслити те, що громадянин в Китаї повинен не лише виховувати в собі стримування егоїзму з метою досягнення суспільних цілей, а й бути прикладом для інших людей. Конфуцій називав це людинолюбством, яке мало досить незвичайне трактування: можна не тільки любити людину за хороші якості, але і ненавидіти її, якщо вона не підкорила своє життя вимогам суспільства.

Складно не погодитися, що китайський колективізм фактично не знає меж. Кожен китаєць відчуває себе членом сім'ї, роду, громади, держави. Образно висловлюючись, кожен китаєць відчуває себе піщинкою, але піщинкою, від дій якої залежить загальний напрямок руху народу і країни. Думаємо що і для України, і для Європи таке трактування не зовсім зрозуміле. Для європейців те, що так оспівує Конфуцій, називається обмеженням прав людини та придушенням її індивідуальності. Однак, не варто забувати, що китайська цивілізація і китайська культура дуже відрізняються від нашої – української, американської та європейської. Можливо саме через ці відмінності Китайська Народна Республіка й змогла досягти таких значних успіхів.

Висновки

Вплив конфуціанства як суспільної філософії життя дуже значний у сучасному Китаї. Воно охоплює всі сфери життя держави: виховання громадянина, політику, економіку та соціальну сферу. Причому саме особливий світогляд китайського населення став фундаментом для такого швидкого прогресу Китаю на світовій арені. А цей світогляд побудовано саме на конфуціанстві. Консерватизм китайців та їхнє слідування традиціям дозволяє їм зберігати все те, що дав їм Вчитель-Мудрець. Політична філософія конфуціанства спрямована на досягнення внутрішньої злагоди між верхами та низами за допомогою перебільшеної ролі традиційних правил поведінки – найважливішої основи культури суспільства для ефективності сталого розвитку держави. Вчення Конфуція про державу було консервативним, бо не відходило від старих методів та правил управління, а він лише згрупував їх. Стабільність держави за Конфуцієм базується на основі ненасильницьких принципів – людинолюбства, що упорядковуються через систему правил поведінки, норм і ритуалів. Регулювання політичних відносин за допомогою норм чесноти у вченні Конфуція різко протиставляється керуванню на основі законів. Індійська та китайська філософії як плодючі зерна, що продовжують надихати моральними ідеями світову людську думку. Жодна філософія більше не зробила такого сильного впливу на Захід, як індійська і китайська. Пошуком мудрості як істини, що йде зі Сходу, про походження людського роду, були зайняті багато філософів в 60-70 роках ХХ століття. Філософія Індії та Китаю – це не тільки екзотичний магнетизм, а й привабливість цілющих рецептів знань, які допомагають людині вижити в складних умовах буття.

Література

1. Карадже Т.В. Конфуціанство як основа формування загальнополітичних ідеалів сучасного Китаю / Т.В. Карадже, И.Л. Савин // [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/62677>.
2. Морозова Л.А. Теорія держави і права / Л.А. Морозова. – К.: «Юрист», 2012. – 236 с.
3. Мусский І.А. 100 великих мислителів / І.А. Мусский. – К.: Генеза, 2010. – 688 с.
4. Основи політичної науки: Курс лекцій за ред. В. Кухти. Ч. 1.: З історії політичної думки: від стародавності до наших днів/ Б. Кухта, А. Романюк, М. Поліщук, Л. Старецька. - Вид. 2-ге, випр. і доп. – Львів: Кальварія, 1997. – 288 с.

5. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. – К.: Генеза, 2007. -400 с.
6. Політологія. Підручник // За заг. ред. Проф. Кремень В. Т., проф. Горлача М. І. – Х.: Друк. Центр «Єдінорог», 2011. - 640 с.
7. Фукуяма Ф. Конфуціанство та демократія / Ф. Фукуяма // Журнал. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.russ.ru/journal/predely/97-11-25/fuku.htm>.
8. Ясперс Карл Теодор. Філософія історії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bookster.com.ua/summaries/view/84>